

PUBLIKACE A DATABÁZE MAĎARSKÉ NÁRODNÍ RETROSPEKTIVNÍ BIBLIOGRAFIE (DO ROKU 1800) JAKO PRAMENY PRO ČESKÉ LITERÁRNÍ HISTORIKY

Eszter Kovács

Retrospektivní bibliografie je pro literární historiky vždy jedním ze základních pramenů. Pro české literární historiky je samozřejmě nejdůležitější česká národní bibliografie, avšak užitečné pro ně mohou být i publikace maďarské národní retrospektivní bibliografie. Ve své studii bych chtěla ukázat, kdy a u kterých témat mohou knižní a internetové databáze a publikace maďarské národní retrospektivní bibliografie 15.–18. století představovat pomoc.

Nejdříve se podívejme na nejmodernější bibliografii uherských tisků z 15.–17. století neboli *Régi magyarországi nyomtatványok* (= Staré uherské tisky), zkráceně jen RMNy. Jejím předchůdcem bylo dílo Károlye Szabóa RMK (*Régi magyar könyvtár* = Stará maďarská knihovna), ve kterém sesbíral hungarikální tisky až do roku 1711. Tato bibliografie má tři části. První obsahuje jazyková hungarika, druhý cizojazyčné tisky, které byly vydány na území Uher, třetí cizojazyčná díla uherských autorů vydaná v cizině.¹ RMNy se věnuje první a druhé kategorii, avšak sleduje trochu jiný systém. První svazek obsahuje všechny tisky, které byly vydány na území Uher nebo psány alespoň částečně maďarsky od roku 1473 do roku 1600,² druhý v rozmezí let 1601 do roku 1635,³ třetí v období 1636–1655⁴ a už je skoro hotov také čtvrtý svazek, který bude obsahovat tisky z let 1656–1670. RMNy je podrobnější než jeho předchůdce, vedle základních informací o dokumentu obsahuje také údaje o rozměrech knihy, o historii jejího publikování, dále údaje o autorovi, tiskárně a místě uložení veškerých dochovaných exemplářů. U promočních nebo příležitostných tisků a u programů školních představení uvádí také všechna jména, která tisk obsahuje. U promočních tisků například jména studentů a učitelů, u dramát jména herců, u pří-

¹ Szabó Károly: *Régi magyar könyvtár*. Budapest, MTA, 1879–1898.

² *Régi magyarországi nyomtatványok 1473–1600* (sestavili: Borsa Gedeon, Hervay Ferenc, Holl Béla, Käfer István, Kelecsényi Ákos) Akadémiai kiadó, Budapest, 1971.

³ *Régi magyarországi nyomtatványok 1601–1635* (sestavili: Borsa Gedeon, Hervay Ferenc, Holl Béla, Fazekas József, Heltai János, Kelecsényi Ákos, Vásárhelyi Judit) Akadémiai kiadó, Budapest, 1983.

⁴ *Régi magyarországi nyomtatványok 1473–1600* (sestavili: Heltai János, Holl Béla, Pavercsik Ilona, P. Vásárhelyi Judit) Akadémiai kiadó, Budapest, 2000.

ležitostných tisků jména novomanželů a jejich příbuzných nebo jméno zesnulého a pozůstalých atd. Obsahuje-li tisk básně, uvádí bibliografie také jejich incipit a jména všech autorů, dále jejich hodnost a původ, jsou-li známy. Do roku 1700 je nám známo téměř 5 000 uherských tisků, přičemž 2 625 z nich už je publikováno v RMNy.

Dalším velkým úkolem je pokračování díla Gézy Petrika, který sepsal bibliografii Uher v období 1712–1860 ve čtyřech svazcích (Petrik I.–IV.).⁵ První doplňky (Petrik V.) zachovávají Petrikův systém, ale se věnují pouze dosud neuvedeným tiskům, které vyšly v letech 1712–1800.⁶ Šestý svazek obsahuje pouze registry k prvním pěti svazkům, zatímco sedmý svazek novější dodatky.⁷ Zkoumaná doba je opět trošku jiná, svazek obsahuje dosud neznámé tisky z období let 1701–1800.⁸ Svazek VIII. obsahuje registr tiskáren a speciální bibliografii programů divadelních představení, tištěných obrázků svatých a smutečních oznámení.⁹ Petrikova bibliografie a její doplňky zaznamenávají tisky, které byly vydány na území Uher, nebo jsou alespoň částečně v maďarštině. Výjimku tvoří dokumenty, které vyšly po roce 1750, sestávají pouze z jedné strany a nemají impressum, jelikož podle našeho systému jsou takoveto dokumenty archivními materiály. Už dlouhou dobu sbíráme materiál k novém svazku, ve kterém budeme publikovat hungarikalní tisky z 18. století, které jsou v maďarské bibliografii dosud neznámé. Většina z nich budou unikátní tisky. V 18. století fungovalo mnoho tiskáren a bylo vydáno velké množství knih (podle našich údajů vyšlo v 18. století na území Uher téměř 30 tisíc tištěných dokumentů), proto nemůžeme materiál zpracovat tak podrobně jako RMNy a přineseme pouze krátký výpis.

⁵ PETRIK, Géza: *Bibliographia Hungariae seu Catalogus librorum in Hungaria, et de rebus patriam nostram attingentibus extra Hungariam* Editorum. (Magyarország bibliographiája, 1712–1860. könyvészeti kimutatása a Magyarországban s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak) (sestavil: Géza Petrik) Tom. I–IV. Budapestini, 1888–1892.

⁶ PETRIK, Géza: *Bibliographia Hungariae 1712–1860. V. additamenta* (Magyarország bibliographiája, 1712–1860. pótlások) (sestavila: Miklósné Komjáthy) Budapestini, 1971.

⁷ PETRIK, Géza: *Bibliographia Hungariae 1712–1860. VI. Index typographicus librorum annis 1712–1800 in Hungaria (alibique lingua Hungarica) editorum ad tomos 1–5.* (Magyarország bibliographiája, 1712–1860. VI. nyomda- és kiadástörténeti mutató) (sestavil: Béla Markos) Budapestini, 1972.

⁸ PETRIK, Géza: *Bibliographia Hungariae 1712–1860. VII. additamenta* (Magyarország bibliographiája, 1712–1860. pótlások) (sestavila: Ilona Pavercsik) Budapestini, 1989.

⁹ PETRIK, Géza: *Bibliographia Hungariae 1712–1860. VIII. appendix Bibliographia tabellarum spectaculorum, litterarum obituarium et iconum sanctorum, in saeculo 18. in Hungaria (alibique lingua Hungarica) impressum.* * *Index typographicus* (Magyarország bibliographiája, 1712–1860. VIII. függelék. Hazai, 18. századi színlapok, gyászjelentések és szentképek bibliográfiája* nyomda- és kiadástörténeti mutató) (sestavila: Judit V. Ecsedy) Budapestini, 1971.

RMK, RMNy a dílo Petrika i jeho dodatky jsou dostupné také na CD-ROMu a na webových stránkách <http://mnb.oszk.hu/>. Tyto stránky bohužel nemají českou jazykovou mutaci, ale základní údaje jsou dostupné ve slovenštině. Kromě retrospektivní bibliografie 15.–18. století jsou na webových stránkách i modernější bibliografie.

Cizojazyčné knihy od uherských autorů, které vyšly mimo území Uher (včetně knih vydaných v zemích Koruny české), nejsou obsaženy ani v RMNy, ani v Petrikových bibliografiích. Tyto dokumenty jsou shromažďovány ve třetím svazku díla Szabóova (krátké RMK III.). Mezi lety 1990–1996 vyšla v pěti svazcích nová bibliografie těchto dokumentů od počátku do roku 1711. Tyto svazky neobsahují tisky, které už byly publikovány v RMK III.¹⁰ Najdeme v nich například i díla Gregoria Rumera, který byl prvním provinciálem české jezuitské provincie, pocházel z Uher, většinu života strávil v Čechách a své knihy vydával ve Štýrském Hradci a v Římě.¹¹ V RMK III. uvádíme i díla, jejichž rukopis vznikl v Uhrách. Právě proto zde uvádíme všechny exempláře Komenského díla *Orbis pictus*, neboť je psal v Sárospataku (Blatný Potok). Pokračování RMK III. od roku 1712 do roku 1800 vyšlo v roce 2007 ve dvou svazcích.¹² V blízké budoucnosti neplánujeme nové dodatky, ale dále sbíráme materiál.

Bohemikální dokumenty v maďarské národní bibliografii lze rozdělit do čtyř skupin. První jsou jazyková bohemika, druhá tisky od českých autorů, třetí tisky, které vyšly na území zemí Koruny české (v maďarštině nebo od uherských autorů), a čtvrtá jsou bohemika z hlediska obsahu. Sbírat dokumenty, které patří do první skupiny, je nejjednodušší, pomůckou mohou být RMK II., RMK III., RMNy a Petrik.

Druhá skupina je trochu komplikovanější. Mezi autory, kteří některé ze svých děl vydali na území Uher, najdeme autory českého původu poměrně často. Dílo pobělohorských exulantů je v Uhrách všeobecně známé a samozřejmě také maďarská národní bibliografie obsahuje jako územní hungarika v Uhrách vydaná díla Jana Amosa Komenského, Jakuba Jakubeuse, Václava Rataja,¹³ Adama

¹⁰ Régi magyar könyvtár (3. köt.) Pótlások, kiegészítések, javítások (sestavili: Borsa Gedeon, Dörnyei Sándor, Szálka Irma) Budapest, 1990–1996.

¹¹ RMK III. 7528; 7550; 7554–5.

¹² Régi magyar könyvtár. III, XVIII. század, magyarországi szerzők külföldön, nem magyar nyelven megjelent nyomtatványai (sestavili: Dörnyei Sándor, Szávuly Mária) (Alte ungarische Bibliothek. III, XVIII. Jahrhundert: im Ausland erschienene, fremdsprachige Werke ungarländischer Autoren) Budapest, 2005–2007.

¹³ RMNY 1644.

Trajana Benešovského¹⁴ a mnoha dalších. Méně známá jsou snad díla českých katolických autorů, kteří žili v Uhrách, například členů jezuitského řádu. Od začátku až do zrušení řádu v roce 1773 žilo v Uhrách více než 300 českých jezuitů. Několik z nich vydávalo svá díla prostřednictvím uherských tiskáren (například Franciscus Brumovský,¹⁵ Gabriel Graff,¹⁶ Georgius Szorani¹⁷ nebo Batholomeus Zarubal).¹⁸ Při bádání po dílech druhé skupiny (díla českých autorů, která vyšla na území Uher) mohou pomoci i bibliografie RMK II., RMNy a Petrik. V RMNy jsou k dispozici podrobné údaje o autorech, včetně toho, odkud pocházejí. Má-li dokument více autorů, například obsahuje-li blahopřejné básně od různých osob, pak uvádíme všechny společně s názvem básně nebo jejím prvním řádkem. S pomocí RMNy proto můžeme Čechy mezi autory z období před rokem 1655 snadno najít. Velmi pomáhá i to, že máme lexikon autorů starších uherských tisků, který obsahuje základní životopisné údaje autorů, jejichž knihy vyšly na území Uher.¹⁹ Tento lexikon obsahuje pouze nejdůležitější informace jako datum a místo narození, dobu a místo studia, práce a úmrtí. Zatím vyšel pouze první svazek obsahující autory 17. století. Druhý svazek zahrnující období let 1700–1800 se k vydání teprve připravuje. Najít české autory z 18. století je tak poměrně komplikované. Petrik a jeho pokračovatelé údaje o autorech neuvádějí, takže až do vydání druhého svazku není možné získat přehled o tom, kolik českých autorů v Uhrách v 18. století přesně působilo.

Do třetí skupiny patří tisky, které vyšly na území zemí Koruny české (v maďarštině nebo pocházejí od uherských autorů). S pomocí místního registru RMK III., jeho doplňků a pokračování lze získat materiály poměrně snadno.

Čtvrtá skupina se týká dokumentů s českou příbuzností z hlediska obsahového. Ve všech našich bibliografiích najdeme velké množství obsahových bohemik. Jedná se o nejrozšířenější skupinu, jejíž přesné určení je poměrně obtížné. Jediným možným způsobem, jak posbírat obsahová bohemika z národní bibliografie, je shromáždit dokumenty podle určitého systému (podle žánrů, církvi, autorů atd.) a poté každou jednotlivou knihu pročíst. Například můžeme prohlásit, že každá uherská dějepisická práce je z hlediska obsahu také bohemikem. A to ne-

¹⁴ RMNy 1809.

¹⁵ Petrik I. 912.

¹⁶ Petrik V. 176; PI. 927.

¹⁷ RMK II. 2436.

¹⁸ Petrik VII. 566.

¹⁹ Régi magyarországi szerzők [Stari uherští autoři] (krátké: RMSZ) (sestavila: Wix Györgyné a P. Vásárhelyi Judit) Budapest, 2008.

jen kvůli společným dějinám a užívání českých pramenů, ale také kvůli neustálé spolupráci českých a uherských historiků. Nejlepším příkladem je spolupráce Georgia Praya a Gelasia Dobnera.²⁰ Podobným žánrem je hagiografie. Uherská národní hagiografie zahrnuje životopis několika českých světců, kteří měli styky s Uhrami, jako svatý Vintíř, svatý Vojtěch, svatý Melchior Grodecký, blahoslavený Anastasius-Astrik a mnoho dalších. Mezi náměty dramát figurují kapitoly z našich společných dějin i typická česká témata (například pověst o Čechovi a Lechovi, Boleslav II., svatý Jan Nepomucký a další).

Krom toho lze však stopy bohemik úspěšně hledat ve všech žánrech. Pro genealogy jsou zajímavé příležitostné tisky, například svatební gratulace, pohřební kázání, promoční tisky. Ke kuriozitám se řadí například blahopřejný tisk určený páru, ve kterém je jeden z novomanželů českého původu,²¹ nebo kázání nad zesnulým pocházejícím z českých zemí.²² Právě to může napomoci badáním na poli dějin českých rodin a rodů žijících v Uhrách (většinou se samozřejmě jedná o rodiny exulantů). Vzácnými prameny mohou být i univerzitní promoční tisky, avšak pouze RMNy podává informace o původu profesorů a studentů. Po roce 1655 je třeba srovnat bibliografie s matrikami jednotlivých škol. Pomocnou příručku týkající se osobností z příležitostných tisků zatím neplánujeme. Pro období od roku 1655 je pomůckou místní registr v RMNy. Pod hesly *Csehország* (Čechy), *Morvaország* (Morava) nebo *Szilészia* (Slezsko) jsou uvedena čísla dokumentů a jména osob spojených s těmito zeměmi.

A konečně naše bibliografie obsahuje samozřejmě také všechny listy, které vyšly v exulantských a dalších uherských tiskárnách s českým majitelem (například Nikodém Čížek, Vavřinec Benjamin Vodháje, Václav Jelinek a další). Užitečnou pomůckou k výzkumu tohoto tématu představují také internetové stránky *Typographia* (<http://typographia.oszk.hu>), které jsou dosud ve vývoji, ale kolegově je průběžně rozšiřují. Webová stránka obsahuje dějiny tiskáren na území Uher do roku 1600 a funguje jako lexikon tiskařů a tiskáren. Stránky, které jsou dostupné maďarsky a anglicky, budou, jak doufáme, brzy doplněny až do roku 1948.

Žádná národní bibliografie není určena pouze danému národu. I my při práci užíváme bibliografie sousedních i jiných zemí, mezi nimi také bibliografie

²⁰ KOVÁCS, Eszter: Gelasius Dobner történetírói munkásságának magyar vonatkozásai. [Uherské souvislosti historických děl Gelasia Dobnera] In: A piarista rend Magyarországon. [Dějiny piaristického řádu v Uhrách] Budapest, 2010. 456–457.

²¹ Například: RMNy 2396.

²² Například: RMNy 1798, 1799, 1800, 1801.

české a slovenské. Aby mohly být výsledky našeho výzkumu dostupné pro badatele, kteří nemluví maďarsky, užíváme v nové publikaci mezinárodních zkratk (především latinských) a RMNy obsahuje také latinskou a anglickou předmluvu. Doufáme, že lepší spolupráci podpoří také vícejazyčná internetová databáze, která bude užitečná i pro české a slovenské badatele.